

Bilaga : Storhertiginnan Luise av Baden (1838-1923).

Det är svårt att förstå Victorias konflikter med det svenska samhället utan att känna till hennes mors ställning i Baden:

Markgrevskapet Baden existerade redan på 1100-talet men splittrades i småstater. Storhertigdömet Baden skapades 1806 genom en sammanslagning. 1806-1813 var det en del av Rehnförbundet (Frankrike) & därefter av Tyska förbundet (Österrike). Från 1866 stödde Baden Preussen. Under revolutionen 1848 var Baden en kort tid republik. 1849-1918 var det en liberal konstitutionell monarki. Storhertig Fredrik I av Baden hade dock genom sitt äktenskap med Victorias mor Luise, prinsessa av Preussen & från 1871 kejsardotter, en mycket stark ställning. Även Luise hade en stark ställning. Hon tycks dock cirka 1861, i samband med "kulturkampen" ha fått avge en offentlig försäkran om att hon tog avstånd från sin preussiska bakgrund och stödde Badens liberala konstitution & en sekulär stat.

Man föreställer sig ofta att en patriarkal kultur utesluter inflytelserika kvinnor. Så är inte alls fallet, men kvinnorna har delegerad makt på männens villkor. I hertigdömet Baden tog det sig uttrycket att Fredrik I introducerade Luise i regeringsarbetet och att de uppträdde som ett "samregerande" furstepar med varsina ansvarsområden: "Hon var ansvarig för hovstatens organisation, administration och representation, för in- & utländska besök, militärparader & dito inspektioner, för delstatens konst och konstnärer & för stora delar av socialtjänsten."¹ I egenskap av preussisk prinsessa & kejsardotter hade Luise också en familjediplomatisk funktion.

Någon motsvarande formell roll fick aldrig Victoria. En svensk kronprinsessa & drottning står enligt 1809 års regeringsform helt utanför politiken. De 10 åren 1907-1917 tog hon sig dock med Gustaf V:s stöd friheter liknande sin mors. Gustaf V fick inte oväntat samma rykte av äktenskaplig toffel som Luisers make Fredrik.

Enligt Jansson (1963: s. 24) skall Luise ha burit byxorna i huset: "I släktkretsen fick makarna snart namnet »Wie-Du-willst-Luise« och »Tante Gott befohlen«" ("Som-du-vill-Luise" & "Tant Gud vill") men det finns ingen källa på det.

*

Prinsessan Luise Marie Elisabeth av Preussen föddes den 3 december 1838 i Berlin och avled den 23 april 1923 i Baden. Hennes far var kung Vilhelm I av Preussen (1797-1888; 1858 regent av Preussen, 1861 kung av Preussen, 1871 kejsare av Tyskland). Hennes mor var hertiginnan Augusta av Sachsen-Weimar (1811-1890). Luise hade en äldre bror Fredrik (III) (1831-1888) som några månader 1888 var tysk kejsare innan han dog och efterträddes av sin son Vilhelm II, det s k trekejsaråret. Med kognatisk tronföljd hade Luise varit Tysklands kejsarinna. Nu blev hon den 20 september 1856 bortgift med prins Fredrik (I) av Baden (1826-1907; 1852 regent, 1858 storhertig). Med honom fick hon 1857-1865 tre barn: Fredrik (1857-1928), Victoria (1862-1930) & Ludvig (1865-1888).

Det finns ingen definitiv biografi om Luise. Uppgifterna nedan utgår ifrån referenser i Libris, Worldcat & Wikipedia. Luise har skrivit sina minnen (storhertiginnan Luise 1915 & 1923) och det finns tre längre biografier (Bornehak 1894; Hindenlang 1926;

¹ Scheidle 2004: s. 380.

Tschudi 1926), fyra kortare dito (Bingemar 1912; Petzold 1933; prins Wilhelm 1952; Bernadotte 1966; Kiste 2001) och några specialstudier av hennes filantropi (Lauter 1918; Gihring 1963; Kling m.fl.2002; Scheidle 2004; Müller 2005; Bickel 2011). Hon är även biperson i dotterns biografier (Jansson 1963; von Platen 2002; Hadenius 2010).

Luises memoarer inleds med 1848 års revolution som slutade med att Preussen lång om länge fick en konstitution som Luises farfar kung Fredrik Vilhelm IV (1795-1861) tvingades rätta sig efter. Förut fanns ingen sådan alls utan han hade haft fria händer. Preussisk inrikespolitik dominerades under Luises uppväxt av farfaderns framgångsrika kontrarevolution som hennes far fortsatte. Som en konsekvens utsattes fadern under sin kungatid för fem attentat som så när lyckades ta livet av honom.

*

”Det lönar sig inte att vara bitter.”²
Storhertiginnan Luise på dödsbädden

Luise fick en vårdad uppfostran i upplysningstidens anda. Modern skötte disciplineringen & fadern skämde bort henne. Moderns uppfostran gick ut på att inpränta ”det weimerska arvet” – ett starkt pliktmedvetande kombinerat med rigid etikett – som dottern förde vidare till dotterdottern Victoria.³ Luise var mycket beläst, men tycks ha varit autodidakt med ett tvångsmässigt behov att för omgivningen bevisa sina kunskaper. Hon gick aldrig någon ”finishing school” men var två gånger i London 1851 & 1853 tillsammans med föräldrarna. 1851 besökte hon världsutställningen i kristallpalatset. Den 19 april 1855 konfirmerades hon. Under sommaren fördes förhandlingar med Fredrik om ett äktenskap. De förlovade sig den 30 september 1855. Den 20 september året därpå gifte de sig. Det var inget kärleksäktenskap men de kände varandra sedan flera år. De uppgifter som finns tyder på att Luise var lättad över att lämna hemmet. Föga är känt om hennes person denna tid. Luise som 15-åring var en allvarlig ung dam med mittbenat hår & beslutsam min. Luise som 18-åring framställdes av Badens hovmålare Franz Winterhalter som en yppig nymf, men för det finns inga belägg. På fotografierna samma tid ser hon ytterst rekorderlig ut.

Luise barnafödande 1857-1865 var i tidens anda inte alltför betungande eftersom amman gav di & tjänstefolket skötte tillsynen. I stället ägnade hon sig åt representation, studier & filantropi. Modern Augusta hade grundat en landsomfattande kvinnoförening för tillverkning av persedlar åt krigsmakten och senare genom Röda korset (RK) även engagerat sig i fältsjukvården. Luise organiserade en motsvarande ”Badenfilial” (kvinnoföreningen 1859; RK 1864). Under ett Parisbesök 1867 belönades hon med RK:s förtjänstmedalj i guld. Efter krigen 1859-1871 fortsatte Badenfilialen med en civil verksamhet av sjukhus, barnhem & fattighjälp. 1:a världskriget var Luisers finaste stund. Hon organiserade nödhjälp, hem för krigsänkor & deras barn, besökte sjukhusen, gav sårade tröst, skrev brev till anförvanter, organiserade en upplysningstjänst, fick t ex svensk hjälp att lokalisera de som satt i rysk fångenskap, o s v. ”Vi är satta till världen för att så,” skrev hon i ett brev denna tid, ”somligt hamnar på hälleberget, men somligt gror. Det är vår plikt.” 1917 utnämndes hon till hedersdoktor vid medicinska fakulteten i Karlsruhe.⁴

² von Petzold 1933.

³ Jansson 1963: s. 20.

⁴ Lauter 1918; Tschudi 1926: ss. 76-81.

Luise intresserade sig även för flickors utbildning: För de högre klasserna stödde hon Luisenschule i Karlsruhe (ett humanistiskt gymnasium för flickor, 1892-1926), Victoria-pensionen (en internatskola för flickor, 1880-1920) och en konstnärlig & fotografisk fortbildning för flickor. För de lägre klasserna stödde hon en handels- & hushållsutbildning. Det finns ett 66 sidor långt pm där hon lägger fram sina pedagogiska idéer om flickornas skolutbildning. De skulle förberedas för en roll i hemmet, inte för en roll i samhället. Luises försök att genom moderna idéer förlänga livet på en gammal samhällsstruktur har ofta missuppfattats som att hon var modern. Det var hon inte. Hon var en adlig landsmoder – inte en borgardrottning.⁵

Eftersom Luise så långt som möjligt ville detaljstyra hushållet & sina föreningar var det långa arbetsdagar kl 8-22. Hon förväntades också bete sig som en kärleksfull hustru & mor. Det finns ett par episoder där Luise i den andan spelar teater för omgivningen: När hennes man låg för döden måste hon slitas från hans kropp så att läkarna kom åt. Dessa uttryckte sin förvåning, men Luise svarade att det var så hon förväntades bete sig. När dottern under ett besök blev sjuk och Luise av dotterns läkare Axel Munthe förbjöds träffa henne gick hon ändå dit varje dag, men låste in sig en timme i en skrub. ⁶ När maken dog tog sorgen aldrig slut. Det finns ett par fotografier av Luise i 40-årsåldern. Hon ser tröttkörd ut. Faktiskt ser hon piggare ut som 80-åring.

*

1888 fyllde Luise 50 år. Det var en vändpunkt. Det året dog hennes far, bror & yngste son. 1890 dog hennes mor. Luise skall i dödsögonblicket ha kastat sig över henne och besvuret henne att hälsa ”de som gått i förväg”. Hon tog över moderns välgörenhet och ambulerade flera år mellan Baden & Berlin. 1897 opererades hon för starr och blev beroende av muntliga dragningar. När Fredrik 1907 avled förlorade hon sitt formella inflytande. Enligt Lennart Bernadotte som tillsammans med sin farmor Victoria besökte henne under världskriget ägnade hon sig åt sina minnen, sitt eftermäle & sin kommande död: Skrev sina memoarer & planerade utsmyckningen av gravkapellet. Till vardags bar hon svart sorgdräkt. Till fest bar hon en helvit dito av samma snitt. Hon hade sovrummet tapetserat med fotografier av sin man, familj & övriga döda släktingar på *Lit de parade*. Men...

Trots sin höga ålder [c. 80 år] var hon spänstig i gången och rak i ryggen, och hon uppfyllde med alla till buds stående krafter de plikter hon ansåg åligga sig som änkestorhertiginna av Baden. ... Hon höll strängt regemente med sitt hov, som var vida känt för stelbenthet och superkorrekt etikett. ... [Hon] älskade stort umgänge och bjöd alltid gäster till sig från hovet och ur kretsar, som sysslade med konst och vetenskap. ... [Hon] dyrkade minnet av de avlidna med en grundlighet, som ofta sände kalla kårar utmed ryggen.⁷

Om Luises intelligens, vilja & kompetens har det aldrig rått någon tvekan. Omdömet om hennes person är dock splittrat. För tyskarna är hon en profemministisk ikon.⁸ För engelsmännen är hon *fienden*: reaktionär, intrigant & antisemit.⁹ För svenskarna är hon en preussisk megära.¹⁰

⁵ Scheidle 2004; Müller 2005.

⁶ Jansson 1963: ss. 126-127.

⁷ Bernadotte 1966: ss. 65-66,77.

⁸ Scheidle 2004.

⁹ Kiste 2001.

¹⁰ von Platen 2002; Hadenius 2010.

Referenser

- Bengtsson, Håkan A & Ilshammar, Lars. (red.) (2018.) Demokratins genombrott : Människor som formade 1900-talet. Lund: Historiska media.
- Bernadotte, Lennart. (1966.) "Käre prins, godnatt!" Stockholm: Bonniers.
- Bickel, Kurt. (2011.) Luise von Baden : Die vergessene Mutter des Roten Kreuzes. Karlsruhe: DRK-Keisverband.
- Bingemer, Heinrich. (1912.) Eine deutsche Fürstin : Grossherzogin Luise von Baden und ihr Haus. Fest-Schrift zum Eintritte Ihrer Königlichen Hoheit Grossherzogin Luise in das 75. Lebensjahr 3. December 1912. Obernburg.
- Bornehak, Friederike. (1894.) Luise, Großherzogin von Baden, geb. Prinsessin von Preußen. Berlin: Verlag der Bereins-Buchhandlung.
- Gihring, Kurt. (1963.) Ein Neues Licht : Großherzogin Luise und das Rote Kreuz. Offenberg: Burda Verlag.
- Hadenius, Stig. (2010.) Drottning Victoria av Sverige : om kärlek, plikt och politik. Stockholm: Norstedt.
- Hindenlang, Friedrich. (1926.) Grossherzogin Luise von Baden : der Lebenstag einer fürstlichen Menschenfreundin. Karlsruhe : Braun.
- Jansson, Heribert. (1963.) Drottning Victoria. Stockholm: Hökerbergs bokförlag.
- Kiste, John Van der. Luise, Grand Duchess of Baden: "A model sovereign princess". Royalty Digest, 2001:7. <authorsden.com> (2017-01-01).
- Kling, Gudrun, Lutzer, Kerstin & Scheidle, Ilona. (2002.) Neuere Forschungen zur badischen Frauengeschichte . (412.) Protokoll über die Arbeitssitzung am 14. Juni 2002. <ag-landeskunde-oberrhein.de> (2017-01-01).
- Lauter, Ann. (1918.) Grossherzogin Luise von Baden und ihre Wirksamkeit im Weltkrieg. Lahr in Baden: M Schauenburg. <digital.blb-karlsruhe.de> (2017-01-01).
- Luise von Baden, Groshzogin. (1915.) Erinnerungen : St. Moritz, Mainau, Solliden, Baden-Baden. Karlsruhe: Braun.
- Luise von Baden, Groshzogin. (1923.) Dagbok. Karlsruhe stadsarkiv: Otryckt manuskript.
- Meister, Anna. (2018.) Prins Eugen: En aristokratisk demokrat. I: Bengtsson & Ilshammar red. 2018: ss. 133-149.
- Müller, Leonhard. (2005.) Über die Reform der Töchtererziehung. Eine Denkschrift der Großherzogin Luise von Baden. I: Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins, 2005:153, ss. 531–543.
- Palmstierna, Erik. (1951.) Ett brytningsskede : Minnen och dagboksanteckningar. Stockholm: Tiden.
- Pezold, Hans von. (1933.) Großherzogin Luise von Baden. I: Deutsches Adelsblatt. 1933:17, 1933-04-22.
- Platen, Gustaf von (2002.) Bakom den gyllene fasaden. Stockholm: Bonnier.
- Scheidle, Ilona Christa. (2004.) Emanzipation zur Pflicht. I: Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins, 2004:152, ss. 371-392.
- Tschudi, Clara. (1926.) Luise : Storhertuginde av Baden. Oslo: Gyldendal.
- Wilhelm, prins. (1952.) Blick tillbaka. Stockholm: Vingförlaget.